

מניעת היריון – מבוא הלכתי/ הרב אריה כץ

מתוך שו"ת פוע"ה חלק א – מניעת היריון, לפרטים נוספים הספר, לחץ כאן <

א. הקדמה

בספרות הראשונים, אנו מוצאים מעט מאוד התייחסות לשאלה של מניעת היריון. ההתייחסות המועטה שכן קיימת, עוסקת בעיקר בפסיקה הכללית לאסור הוצאת זרע לבטלה לצורך מניעת היריון, שההתייחסות אליה תובא להלן, וכן בדיון ההלכתי על איסור סירוס.

מעבר לכך, יש פסיקה הלכתית, שהובאה ברמב"ם (הלכות אישות פרק טו הלכה א) ובשולחן ערוך (אבן העזר סימן עו סעיף ו), לפיה אסור להימנע מהשתדלות לכניסה להיריון קודם קיום מצוות פרייה ורבייה:

האישה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה, הרי זה מותר. במה דברים אמורים? בשהיו לו בנים, שכבר קיים מצוות פרייה ורבייה, אבל לא קיים, חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים, מפני שהיא מצוות עשה של תורה, שנאמר (בראשית ט, ז): "פְּרוּ וּרְבוּ".

לעומת זאת, בדורות האחרונים, ובעיקר במאתיים השנים האחרונות, שאלת השימוש באמצעי מניעה נידונה בצורה רחבה מאוד בספרות השו"ת, ככל הנראה עקב כמה סיבות:

1. השימוש באמצעים למניעת היריון גדל והתרחב בשנים אלו.
 2. כנראה נחלשו הגופות, וגדל הצורך בשימוש באמצעי מניעה לשם שמירה על בריאות האישה.
 3. תמותת הילדים פחתה בצורה ניכרת. בתקופות קדומות יותר, רובם הגדול של הילדים שנולדו לא הגיעו לבגרות, ולכן גם אם לבני זוג נולדו כמה וכמה ילדים, הם בדרך כלל לא רצו למנוע היריון, כדי שלפחות חלק מהילדים יגיעו לבגרות. כאמור לעיל, מציאות זו השתנתה במאתיים השנים האחרונות.
- בעשרות השנים האחרונות התרחב עוד יותר העיסוק ההלכתי בשימוש באמצעי מניעה שונים משתי סיבות עיקריות:

1. הפיתוח הרפואי של אמצעי מניעה יעילים במיוחד, שגם אין בהם שאלות של השחתת זרע, כדוגמת גלולות למניעת היריון והתקנים תוך רחמיים, חייב התייחסות נוספת לשאלת עצם מניעת ההיריון.
2. השינויים של העולם המודרני, כגון העובדה, שכיום רובן המוחלט של הנשים יוצאות לעבודה מחוץ לבית.

ב. השאלות ההלכתיות שכרוכות בשימוש באמצעי מניעה

קיימות שלוש שאלות עיקריות, שעליהן דנו הפוסקים בהתייחסותם לעצם מניעת ההיריון ולסוג האמצעי שבו משתמשים כדי למנוע היריון:

1. איסור הוצאת זרע לבטלה.

2. איסור סירוס אדם.

3. האם בכלל מניעת ההיריון מותרת מצד עצמה, שכן יש לנו שלוש מצוות של ילודה, וכאשר נמנעים מהיריון, לא מקיימים אותן:

א. מצוות עשה מן התורה של פרייה ורבייה.

ב. מצוות עשה מדברי קבלה של (ישעיהו מה, יח): "לא תהו בְּרָאָה לְשִׁבְתֵי יְצָה".

ג. מצוות עשה מדברי קבלה של (קהלת יא, ו): "בְּבִקְרֵי זְרַע אֶת זְרַעְךָ וְלַעֲרֹב אֶל תִּנַּח יָדְךָ".

מעבר לשאלות הללו, שקשורות בעצם מניעת ההיריון, לגבי חלק מהאמצעים למניעת היריון יש שאלות הלכתיות נוספות, כגון:

1. שאלת הטהרה בעת השימוש באמצעים למניעת היריון שעלולים לגרום לדימומים, כגון סוגים שונים של גולות למניעת היריון או התקנים תוך רחמיים.

2. שאלת החציצה בטבילה בעת השימוש באמצעים למניעת היריון שמונחים במקומות שונים בגוף, כגון מדבקה למניעת היריון שמודבקת על הזרוע או טבעת למניעת היריון שמונחת בנרתיק.

ג. איסור הוצאת זרע לבטלה

הגמרא במסכת נידה (יג ע"א) אומרת, שהמוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה. הגמרא משווה זאת למי ששופך דמים ולמי שעובד עבודה זרה. גם השולחן ערוך (אבן העזר סימן כג סעיף א) פתח את דבריו על איסור הוצאת זרע לבטלה במילים:

אסור להוציא שכבת זרע לבטלה, ועוון זה חמור מכל עבירות שבתורה.

אמנם הבית שמואל (שם ס"ק א) כתב, שאין הכוונה כפשוטו שעוון זה חמור יותר מכל העבירות, אך עצם השימוש בביטוי הזה מלמד אותנו את גודל האיסור שבדבר.

יש לציין, שהשאלה אם למעשה, איסור הוצאת זרע לבטלה הוא מדאורייתא או מדרבנן, שנויה במחלוקת הפוסקים¹. פשט דברי הגמרא והשולחן ערוך הוא שיש בדבר איסור תורה. הסמ"ק (מצווה רצב) אף מנה את האיסור להוציא זרע בידים כחלק ממצוות לא תעשה של "לא תנאף". גם הפרי מגדים (אשל אברהם סימן ג ס"ק יד) כתב בפשיטות, שיש בהוצאת זרע לבטלה איסור תורה, וכך גם עולה משו"ת אחיעזר (חלק ג סימן כד) ומעוד אחרונים. לעומת זאת, העזר מקודש על אבן העזר (סימן כג סעיף ב) כתב, שהאיסור הוא מדרבנן, והפוסקים המובאים בגמרא הינם רק בגדר אסמכתא. כך גם למד שו"ת פני יהושע (סימן מד), אשר התיר להוציא זרע לצורך רפואה.

איסור הוצאת זרע לבטלה קיים לא רק בהוצאת זרע של אדם כשהוא עושה זאת לבדו, אלא גם בהוצאת זרע לבטלה במהלך חיי אישות שבין איש לאשתו. כך הם דברי הגמרא ביבמות (לד ע"ב):

ער ואונן שימשו שלא כדרכן. מיתבי: כל עשרים וארבעה חדש [אחרי הלידה] דש מבפנים וזורה מבחוץ, דברי רבי אליעזר. אמרו לו: הללו אינו אלא כמעשה ער ואונן! כמעשה ער ואונן, ולא כמעשה ער ואונן – כמעשה ער ואונן, דכתיב (בראשית לח, ט): "וְהָיָה אִם בָּא אֶל אִשְׁתֵּי אָחִיו וְשָׁחַת אֶרְצָה", ולא כמעשה ער ואונן, דאילו התם שלא כדרכה והכא כדרכה.

¹ אמנם גם אם מדובר באיסור דרבנן ראינו את ההתייחסות החמורה כלפיו בגמרא, אך על פי כללי הפסיקה המקובלים, יש מצבים שבהם ניתן להקל באיסורי דרבנן, כגון במצב של ספק, בדיני חולה שאין בו סכנה ועוד.

דהיינו, שמעשה ער ואונן היה הוצאת זרע שלא במקום הרגיל כדי להימנע מהיריון. מעשה זה גרם לכך שהקדוש ברוך הוא המית את ער ואונן, וחכמים אסרו אותו אפילו במקום שיש צורך במניעת היריון, כגון אצל אישה מניקה.

כך גם נפסק להלכה ברמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה יח) ובשולחן ערוך (שם):

אסור להוציא שכבת זרע לבטלה, לפיכך לא יהיה אדם דש מבפנים וזורה מבחוץ.

נחלקו הדעות באשר לשאלת חיובה של האישה באיסור הוצאת זרע:

הגמרא במסכת יבמות (יב ע"ב) אומרת:

תני רב ביבי קמיה דרב נחמן: שלש נשים משמשות במוך: קטנה, מעוברת, ומיניקה; קטנה – שמא תתעבר ושמא תמות, מעוברת – שמא תעשה עוברה סנדל, מיניקה – שמא תגמול בנה וימות... דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: אחת זו ואחת זו – משמשת כדרכה והולכת, ומן השמיים ירחמו, משום שנאמר (תהילים קטז, ו): "שִׁמְר פְּתָאִים ה'".

לשיטת רש"י (שם ד"ה משמשות), שלוש נשים אלו מותרות, לדעת רבי מאיר, לשמש במוך, ואילו שאר הנשים אסורות בכך משום השחתת זרע הבעל.

לעומת זאת, דעת רבינו תם (תוספות שם ד"ה שלש נשים) היא, ששלוש נשים אלו חייבות לשמש במוך, ולשאר הנשים הדבר מותר, שכן אישה לא מצווה על איסור השחתת זרע. אולם לדעתו, כל הדיון הוא לגבי נתינת מוך כדי להפליט את הזרע לאחר התשמיש, אך כולם מודים שאסור לאישה לשים מוך לפני התשמיש, כדי שהזרע ייפלט עליו ולא ייכנס לרחם, זאת משום השחתת זרע הבעל. דעת ר"י (תוספות כתובות לט ע"א ד"ה שלש נשים), שגם האישה מצווה על איסור השחתת זרע, וכפי המשתמע מדברי רש"י².

עיקר הדיון בתשובות האחרונים עד הדור האחרון סבב סביב שאלת השחתת הזרע, שכן אמצעי המניעה שהיו קיימים באותה התקופה, היו בעיקר אמצעים חוצצים, אשר חסמו את מעבר הזרע³. הרוצה להרחיב בנושא יוכל לעיין באוצר הפוסקים (כרך ט סימן כג), באנציקלופדיה התלמודית (ערך "השחתת זרע") ובספר פוע"ה כרך שלישי – הריון ולידה (פרק עח – התייחסות הלכתית פרטנית לאמצעי המניעה השונים, עמ' 395–397).

² התייחסות נוספת לסוגיית שימוש במוך תובא להלן, בשאלה – האם לאישה מותר לשמש עם בעל, שאינו מוכן לחיי אישות ללא קונדום?, עמ' @.

³ ראה להלן פירוט בחלק הרפואי.